

diği “âsâr-ı edebîyye tedkikâtı” derslerine ait notlarından “Vezn-i Arûz ile Arap Acem Edebiyatına Dair Bir İki Söz”, “Arap Romanları”, “Câhiliye Âsârından Birkaç Numûne”, “İran Edebiyatı” gibi bölümlerle “Edebiyyât-ı Sûfiyye” ve “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” gibi yazıları yayımlanmıştır.

Dinî inançları zedeleyici yazı ve gelişmelerin de konu edildiği dergide Tâhirülmevlevî, Dârülmualimîn’de Doktor Cevdet Nasûhî tarafından verilen bir konferansa “Mâhud Hezeyân Konferansı” ve Abdullah Cevdet’in Bahâilik lehindeki yazısına karşı “Benî Kurayza Meselesi” adlı makalelerle cevap vermiştir. Ayrıca Tedkik-i Mûellefât-ı Osmânî Heyeti ile “resm-i Osmânî” konusunda çıkan anlaşmazlığa dair yazdığı seri yazılarla tartışmalara girmiş, bunlardan ilki dolayısıyla hakkında dava açılmıştır. İskipli Mehmed Âtîf’in Cenab Şahabeddin’in *Peyâm-ı Sabâh*’ta yayımlanan “Yarınki Efkâr-ı İslâmiyye” yazısına verdiği cevaplar ve “Oruç Meselesi Hakkında Cevap” adlı makalesi de aynı bağlamdaki yazılardandır.

Dergide dikkati çeken diğer yazılar arasında Mehmed Ali Aynî’nin “Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi”, Aksekili Ahmed Hamdî’nin “Gazzâlî’nin Ruh Hakkındaki Telakkıyâtı”, Mehmed İzzet’in “Hakikat-ı Mahza ve Aynştayn”, “Ulûm-ı Riyâziyye ve Ulûm-ı Hey’et”, “İlm-i Hey’et ve İnsanlar”, “Fezâ ve Semâ”, Bergamalı Cevdet’in bir seri oluşturan “Tefsirler ve Müfessirler”, Şerefeddin’in (Yaltkaya) “Felsefe-i Kadîmeden Birkaç Yaprak”, Muhiiddin Râîf’in “İngiliz Sünûhât-ı Edebiyyesi Numûnelerinden”, Reşid Mazhar’ın “Anatole France’in Vefatı Münasebetiyle”, “Monsieur Lucien Bois Cenapları ile Mülâkat”, Mahfil imzasıyla “Yeni Telemak Tercümesi ve Fenelon”, Erkân-ı Harbiyye Kaymakamı Miralay Abdurrahman’ın “Yeni Bir Mu’cize-i Kur’ân” ile bir seri oluşturan “Arzın Son Günü”, Ödemişli Muammer’in “Edebiyatda Teceddüd”, Sâdî’nin “Âlem-i İslâm Salnâmesi”; Mazhar Osman’ın “Keyif Veren Zehirler”i bulunmaktadır. Şahıslar ve eserleri üzerine yazılmış makalelerin de önemli bir yer tuttuğu *Mahfil*’de Mehmed Esad Dede, Osman Nevres, Osman Şems, Avni Bey (Yenişehirli), Sâlih Zeki, Ali Emîrî Efendi, Karahisarlı Ahmed Dede, Münecimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi, Kamil Flamaryon bu tür yazılara konu olan isimlerden bazılarıdır.

Mahfil için dönemin yerli ve yabancı basınında bazı yazılar kaleme alındığı,

dergideki haber ve iktibaslardan anlaşılmaktadır. *Peyâm-ı Sabâh*’ta Ali Kemal ve Cenab Şahabeddin’e ait övücü iki yazı, *Vakit* gazetesinde ise aleyhte bir yazı çıkmıştır. Paris’te yayımlanan *Revue du monde musulman* dergisi bir sayısında *Mahfil* sayılarını içeriğiyle tanıtmıştır. *Mahfil*’de zaman zaman bu dergiden çevrilen yazılara da yer verilmiştir.

Genel olarak on altı veya yirmi, bazı sayıları sekiz veya yirmi dört sayfa olarak hicrî ay başlarında yayımlanan dergi, okuyucularına *Hint Masalları* ve Şeyh Galib’in *Hüsn ü Aşk*’ını forma forma ek olarak vermiş, 11 ve 23. sayıları da ramazan sayısı olarak çıkmıştır. Sürekli bir tiraj problemi olan dergide zaman zaman satışların 150-200’ü aşmamasıyla ilgili şikâyetlere yer verilmiştir.

Mahfil, birleştirilerek çıkarılan 32 ve 33. sayılar (Cemâziyelâhîr-Receb 1341) dışında 67. sayısına kadar düzenli yayımlanmıştır. Tâhirülmevlevî’nin Ankara İstiklâl Mahkemesi’nce tutuklu olarak yargılandığı üç ay boyunca neşredilmemiş, onun suçsuz bulunup serbest kalınca çıkardığı 68. sayıdan sonra ise tamamen kapanmıştır. Dergi üzerine bazı lisans tezleri yanında Zekeriya Kantaş *Mahfil Dergisi: İnceleme, Tahlili Fihrist* adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (I-II, 2001, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahfil dergisi koleksiyonu, İSAM Ktp., nr. D. 00597; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri* (haz. Atilla Şentürk), İstanbul 1991, s. 70-194, 380-383; Atilla Şentürk, *Tâhirü’l-Mevlevî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1991, s. 31-38; Tanju Oral, “Mahfel”, *TDEA*, VI, 112.

ÂLİM KAHRAMAN

MAHFÛZ

(المحفوظ)

Sahih hadis anlamında terim.

Sözlükte “ezberlemek, korumak” anlamına gelen *hıfz* kökünden türemiş olup “ezberlenmiş ve korunmuş” demektir. Terim olarak “rivayetleri birbirine zıt iki sika râviden daha güvenilir olanın rivayet ettiği hadis” mânasında kullanılır. Buna göre mahfûz hadis sahih hadisin bir çeşidi olup şâz hadisin karşısında bir konumda bulunmaktadır. Bu terim, hadis istihlâhlarının henüz yerleşmediği II. (VIII.) yüzyılda “iyi ezberlenmiş ve korunmuş hadis” anlamında kullanılırken III. (IX.)

yüzyılda terim anlamını kazanmış ve makbul haberleri gösteren terimler arasına girmiştir. Her ne kadar bu yüzyılda delil olarak kullanılan makbul hadisler daha çok sahih ve hasen terimleriyle ifade edilmekteyse de bazı muhaddisler bir hadisin sahih ve hasen olduğunu ceyyid, müstakim, sâbit, nebîl, sâlih gibi terimler yanında özellikle mahfûz kelimesiyle ifade etmişlerdir.

Hadis terimlerini ilk tanımlayanlardan İmam Şâfiî, mahfûz kelimesini tarif etmemekle beraber onun karşısında yer alan şâz hadisi “güvenilir bir râvinin daha güvenilir râvilerin rivayetine aykırı olarak naklettiği hadis” diye tanıtmakla mahfûz hadisi de bir bakıma tarif etmiş olmaktadır. Hadislerin sıhhat bakımından en geniş biçimde değerlendirildiği III. (IX.) yüzyılda mahfûz genelde karşıtı olan şâz ile birlikte ele alınmıştır. Fesevî’nin bir hadisi değerlendirirken söylediği, “Ma’mer bu hadisin isnadında Hişâm’a muhalefet etmekle yanılmıştır, mahfûz olan Hişâm’ın hadisidir” sözü (*el-Ma’rife ve’t-târih*, II, 117) kalıp halinde benimsenmiş ve daha sonraki dönemlerde mahfûz hadisten söz edilirken bu ifade veya buna benzer lafızlar kullanılmıştır. Yine III. (IX.) yüzyılda bazı muhaddisler ve özellikle Ebû İshâ et-Tirmizî, sika veya zayıf râvilerin kendilerinden daha güvenilir râvilere muhalif olarak rivayet ettikleri hadisler hakkında “gayr-i mahfûz” tabirine yer vermiştir (Nûreddin İtr, s. 88).

Hadis usulü âlimleri mahfûz hadisi senedi mahfûz ve metni mahfûz olmak üzere iki kısımda ele almışlar, senedi mahfûz hadise örnek olarak Süfyan b. Uyeyne – Amr b. Dînâr – Avsece – İbn Abbas senediyle rivayet edilen, Hz. Peygamber devrinde âzat ettiği köleden başka vâris bırakmayan bir adamın vefatından söz eden muttasıl hadisi (İbn Mâce, “Ferâ’iz”, 11; Ebû Dâvûd, “Ferâ’iz”, 8; Tirmizî, “Ferâ’iz”, 14) göstermişlerdir. Râvilerinin tamamı sika olan bu senede İbn Cüreyc gibi sika râviler de mütâbaat etmiş, ancak herkesçe sika kabul edilen Hammâd b. Zeyd hadisi, Amr b. Dînâr vasıtasıyla Avsece’den İbn Abbas’ı zikretmeden maktû olarak nakletmekle bir grup sika râviye muhalefet etmiştir. Ebû Hâtîm er-Râzî, sika olduğu halde birden fazla sika râviye muhalefet eden Hammâd’ın rivayetinin şâz, kendisine tâbi olanların çokluğu sebebiyle Süfyan b. Uyeyne’ye ait rivayetin mahfûz olduğunu belirtmektedir (İbn Hacer el-Askalânî, s. 69). Müslim tarafından

tahrîc edilen, "Teşrik günleri yeme içme günleridir" meâlindeki hadis ise (Müslim, "Şıyâm", 144) metni mahfûz hadisin örneği olarak zikredilmiştir. Bu hadis bütün rivayetlerinde bu metinle kaydedilmişken Mûsâ b. Uley babasından, o da Ukbe b. Âmir'den rivayetle metni yeme içme günlerine arefe gününü de ilâve etmek suretiyle nakletmiştir (Tirmizî, "Şavm", 59). Böylece birçok sika râviye muhalefet eden Mûsâ b. Uleyy'in naklettiği metin şâz, diğer râviler tarafından rivayet edilen metin ise mahfûz olmuştur.

Mahfûz, değer bakımından sahih ve hasenle aynı olmakla beraber III (IX) ve IV (X.) yüzyıllarda sahih ve hasen terimlerinin hadis literatürüne iyice yerleşmesinden sonra yine bu anlamda kullanılan ceyyid, sâbit ve sâlih gibi terimlerle birlikte ihmal edilmiş, mahfûz daha çok şâz ile birlikte ele alınmıştır. Bu sebeple ilk hadis usulcülerinden Râmhûrmûzî, Hâkim en-Nisâbü'rî ve Hatîb el-Bâğdâdî, terimi müstakil bir başlık altında ele almadıkları gibi bunlardan sonra gelen ve hadis terimlerini tasnif eden İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî ve Nevevî de çalışmalarında ona ayrıca yer vermemişlerdir. Fakat Süyûtî, İbnü's-Salâh ile Nevevî'yi bu tutumları sebebiyle eleştirmiş, eserlerinde mahfûz hadise yer vermemelerini büyük bir eksiklik kabul etmiştir (*Tedribü'r-râvî*, I, 241). İbn Kesîr ve Zeynüddin el-İrâkî de İbnü's-Salâh ve Nevevî'nin etkisinde kalarak eserlerinde bu terimi tek başına ele almamışlardır. Mahfûz hadisi en geniş biçimde tarif eden İbn Hacer el-Askalânî olmuştur. Onun, "Güvenilir bir râvinin rivayetine zapt fazlalığı, adet çokluğu veya diğer üçer sebeplerinden biri dolayısıyla daha üstün beşerî râvinin rivayetiyle muhalefet edilirse daha üstün olduğu için tercih edilen râvinin hadisi mahfûzdur" şeklindeki tarifi (*Nûzhetü'n-nazar*, s. 68) kabul görmüştür. Günümüzde hadis terimlerine dair eser yazanlar eski âlimlere nisbetle mahfûz hadis üzerinde daha çok durmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 358; Müslim, "Şıyâm", 144; İbn Mâce, "Ferâ'iz", 11; Ebû Dâvûd, "Ferâ'iz", 8; Tirmizî, "Şavm", 59, "Ferâ'iz", 14; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 117; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü'l-ülümü'l-hadîs* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine-Beyrut 1397/1977, s. 119; Hatîb el-Bâğdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1405/1984, s. 171; İbnü's-Salâh, *Ülümü'l-hadîs* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 76-79; Nevevî, *İlşâdû'llahî'l-hakâik* (nşr. Nûreddin İtr), Bey-

rut 1411/1991, s. 94-95; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 85-87; İbn Hacer el-Askalânî, *Nûzhetü'n-nazar fî tavâzîhi Nuhbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 68-69; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 178, 235, 241; Leknevî, *Zaferû'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 359; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 222; Mahmûd et-Tahhân, *Teyşiru muştalahi'l-hadîs*, İstanbul, ts. (Dersaâdet), s. 119; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'îşü'l-haşiş*, Kahire 1377/1958, s. 56-58; *Tecrid Tercemesi*, I, 120-123, 249, 312; Ahmed Ömer Hâşim, *Kavâ'idü'uşûlî'l-hadîs*, Beyrut 1404/1984, s. 130-131; Nûreddin İtr, *el-İlmâmü'l-Tirmizî ve'l-muvâzene beyne Câmi'ihî ve beyne's-Şahîhayn*, Beyrut 1408/1988, s. 188; Hasan M. Makbûlî el-Ehdel, *Muştalaḥu'l-hadîs ve ricâ-lüh*, San'a 1410/1990, s. 116-117, 136-137; Talât Koçyigit, *Hadis İstilahları*, Ankara 1980, s. 206-207, 405-408; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 205; Ahmet Yücel, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 159-160, 162-163, 169-170.

MEHMET EFENDİOĞLU

MAHFÜZ

b. ABDULLAH et-TERMESİ

(محمود بن عبد الله الترمسى)

Mahfûz b. Abdillâh
b. Abdilmennân et-Termesî el-Mekkî
(1868-1920)

Endonezyalı hadis ve fıkıh âlimi.

12 Cemâziyelevvel 1285 (31 Ağustos 1868) tarihinde Doğu Cava'nın Pacitan bölgesindeki Tremas şehrinde doğdu. Fertlerinin çoğu, Cava'da geleneksel dinî eğitim kurumu olan "pesantren"lerde hizmet veren bir aileye mensuptur. Dede-si Abdülmennân Dipomenggolo 1830'da halen varlığını sürdüren Tremas Pesantreni'ni kurmuş, Cava'nın meşhur pesantrenlerinden Tegalsari Pesantreni'nde öğrenim gördükten sonra Mekke'de Seyyid Muhammed eş-Şattâ ve Ezher şeyhi İbrâhim el-Bâcûrî'den ders almıştır. Onun 1862'de ölümünden sonra oğlu Abdullah, Tremas Pesantreni'nin hocası ve yöneticisi olarak yerine geçmiştir, 1894'te Mekke'de vefat ederek orada defnedilmiştir. 1894'ten 1934 yılına kadar Mahfûz'un küçük kardeşi Kiai Dimyâtî bu pesantrenin yöneticiliğini yapmıştır.

Kiai Hacı Mahfûz ilk dinî eğitimini babasından aldı. Henüz altı yaşında iken babasıyla birlikte Mekke'ye giderek eğitimini sürdürdü. 1870'li yılların sonlarında ülkesine döndü ve Cava'nın Semarang şehrinde Kiai Sâlih Darat'ın yönetiminde ki pesantrende öğrenim gördü. 1880'li

yılların başında tekrar Mekke'ye giden Mahfûz bir daha geri dönmeyerek tahsiline orada, Medine'de ve Kahire'de devam etti. Mekke'de Seyyid Bekrî (Ebû Bekir) b. Muhammed eş-Şattâ ed-Dimyâtî, Mekke'nin Şâfiî müftüsü Muhammed Saîd Bâ-Basîl el-Hadramî ve burada yaşayan Nevevî Muhammed b. Ömer el-Câvî el-Bentenî, Abdülganî el-Bimâvî ve Muhammed Zeynüddin es-Sûmbâvî gibi Endonezyalı âlimlerden ders aldı. Mahfûz'un hocaları arasında ayrıca Muhammed el-Minşâvî, Ömer b. Berekât eş-Şâmî, Mustafa b. Muhammed el-Affî, Seyyid Hüseyin b. Muhammed el-Habşî, Seyyid Ahmed ez-Zevâvî, Muhammed eş-Şirbînî ed-Dimyâtî gibi âlimler de vardır.

Şâfiî mezhebini benimseyen Mahfûz eğitimini tamamlayarak hadis, fıkıh, fıkıh usulü, tasavvuf, Kur'an ilimleri gibi alanlarda icâzetnâme aldıktan sonra Mekke'deki medreselerde ve Mescid-i Harâm'da ders vermeye başladı; Endonezya ve Malezya'dan gelen öğrencilerle ilgilendi. Tahsil amacıyla Mekke'ye giden Endonezyalılar genellikle onun eğitiminden geçmiş ve talebelerinin çoğu ülkelerine döndüklerinde pesantrenler kurdukları için Mahfûz'un şöhreti Cava'daki pesantrenlerde yayılmıştır. Talebeleri, Cava'da geleneksel dinî eğitimin ve düşüncenin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında, daha entelektüel bir görünüm kazanmasında önemli rol oynamışlardır. Cava'da XX. yüzyılın en tanınmış pesantren liderleri ve "kiai" adı verilen hocalar ondan en çok etkilenen kimselerdir. Birçok öğrencisi arasında Doğu Cava'dan Combanglı K. H. Hâşim Eş'arî ve K. H. Vâhid Hasbullah, Panci Sidarco Pesantreni'nin kurucusu K. Abdülmuhît, Orta Cava'dan Yogyakartalı Muhammed Bekir b. Nûr, Lasemli Muammer b. Kiai Beyzâvî, Lasem Pesantreni'nin kurucusu Ma'sûm b. Muhammed ve Güney Borneo'nun Bancerasin bölgesinden gelip uzun yıllar Mekke'de ikamet eden Ali Bancarî bulunmaktadır. Bunlardan Hâşim Eş'arî, Vâhid Hasbullah ve Bisri Şamsurî gibi âlimler, 1926 yılında Endonezya'nın en büyük geleneksel dinî teşkilâtı olan Nehdatü'l-ulemâ'yı kurmuşlardır. Hâşim Eş'arî, memleketi Doğu Cava'ya döndükten sonra Combang yakınlarındaki Tebuien Pesantreni'ni tesis etmiş ve hocasının etkisiyle pesantrenlerde Buhârî'nin eş-Şahîh'inin okunmasını başlatan ilk kiai olarak tanınmıştır. Mahfûz'un ders verdiği talebelerin sayısı hakkında kesin bilgi yoksa da bunların 4000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Mahfûz 1